

SREDNJA ZDRAVSTVENA ŠOLA CELJE

Metka Planko

**BRALNE NAVADE GENERACIJE Z: PRIMER
UPORABNIKOV KNJIŽNICE SREDNJE ZDRAVSTVENE
ŠOLE CELJE**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Celje, 2019

IZJAVA O AVTORSTVU IN O JAVNI OBJAVI PISNE NALOGE

Spodaj podpisana, **Metka Planko**, izjavljam, da sem avtorica pisne naloge za bibliotekarski izpit za bibliotekarja z naslovom: **Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje**.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- sem pisno nalogo izdelala samostojno in je moje avtorsko delo,
- so dela drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih navajam neposredno ali povzemam, navedena oziroma citirana v skladu s standardom APA,
- sem besedila ali podatke, ki so avtorsko zaščiteni, uporabila v skladu z določbami zakona, ki določa avtorske pravice,
- je elektronska oblika pisne naloge istovetna s tiskano obliko naloge,
- na podlagi 23. člena Pravilnika o bibliotekarskem izpitu ter v skladu s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem javno objavo elektronske oblike pisne naloge na portalu Digitalne knjižnice Slovenije.

Podpis avtorice: Metka Planko

V Celju, dne 15. 10. 2019

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Metka PLANKO

Naslov pisne naloge: Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje

Kraj: Celje

Leto: 2019

Št. strani: 30

Št. slik: 13

Št. preglednic: 2

Št. prilog: 2

Št. strani prilog: 5

Št. referenc: 26

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: šolski knjižnici Srednje zdravstvene šole Celje

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Tatjana Klarer Kramer

UDK: 028:027.8(497.4 Celje)

Ključne besede: bralne navade, dijaki, srednja šola, šolske knjižnice, knjige

Izvleček:

Načini branja, iskanja in pridobivanja virov ter informacij so se z razvojem spleta spremenili. To se najbolj opazi pri današnjih dijakih, ki berejo krajša besedila na spletu, prebirajo več informacij hkrati, osredotočajo se na edinstvene dele besedila, berejo hitreje in preskakujejo vrstice. Poglobljeno branje daljših tiskanih besedil (knjig) ni več v ospredju. Ker statistični podatki šolske knjižnice kažejo trend padanja aktivnih uporabnikov (dijakov), je namen naloge preveriti bralne navade dijakov na Srednji zdravstveni šoli Celje. Za raziskovalno metodo smo uporabili anketno metodo, izdelano s pomočjo spletnega orodja 1ka, odgovore dijakov pa smo pridobili v času pouka. V vzorec smo vključili 259 dijakov drugih, tretjih in zaključnih letnikov. Ugotovili smo, da 70 % dijakov pri časovnem razvrščanju pristočasnih dejavnosti branje knjig umešča na zadnji dve mesti. Največ časa namenijo internetu, povprečno 17 ur na teden, branju knjig pa 1 uro in 3 minute. Podatki kažejo, da 41,7 % dijakov branju knjig na teden ne nameni svojega prostega časa. Več kot polovica (58 %) dijakov ima občutek, da jih šola spodbuja k branju. Interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica, skoraj polovica dijakov ne pozna, prav tako se skoraj polovica dijakov dejavnosti ne udeležuje. Za izboljšanje stanja na šoli predlagamo, da dijake bolj vključimo v aktivnosti šolske knjižnice, knjižnico pa bolj povežemo s poukom. Večjo prepoznavnost knjižnice med dijaki lahko dosežemo z izdelavo profila na družbenih omrežjih in z aktualnimi objavami v spletni učilnici. Branje knjig lahko dijakom poskušamo približati še z e-bralniki.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	RAZISKOVALNA METODA	3
2	ZNAČILNOSTI GENERACIJE Z	4
2.1	PREVLADUJOČI NAČINI BRANJA IN ISKANJA INFORMACIJ GENERACIJE Z	5
2.2	BRALNE NAVADE GENERACIJE Z V SLOVENIJI IN PO SVETU	6
3	VPLIV DOMAČEGA OKOLJA NA RAZVOJ BRALNIH NAVAD	8
4	VLOGA ŠOLE IN ŠOLSKE KNJIŽNICE PRI SPODBUJANJU BRALNIH NAVAD	9
4.1	SPODBUJANJE BRANJA V ŠOLSKI KNJIŽNICI SREDNJE ZDRAVSTVENE ŠOLE CELJE	12
5	REZULTATI RAZISKAVE	15
6	RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI	23
7	NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	28
	PRILOGE	I

KAZALO SLIK

Slika 1:	Statistika aktivnih članov šolske knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje	2
Slika 2:	Dijaki po letnikih (n = 259)	16
Slika 3:	Kako dijaki berejo knjige	17
Slika 4:	Kaj bi dijaki izbrali, tiskano ali elektronsko knjigo?	18
Slika 5:	Kje dijaki dobijo knjige za prostočasno branje	18
Slika 6:	Kdo ali kaj prepriča dijake za branje knjig	19
Slika 7:	Uporaba družbenih omrežij in interneta pri iskanju knjig	20
Slika 8:	Mnenje dijakov o spodbujanju šole k branju	20
Slika 9:	Kako pogosto profesorji med poukom spodbujajo dijake k branju	21
Slika 10:	Mnenje dijakov o knjižnici	21
Slika 11:	Poznavanje dejavnosti šolske knjižnice med dijaki in njihovo sodelovanje	22
Slika 12:	Ocena dijakov o učinku projekta »Rastem s knjigo« in pozitivnega vpliva branja	23

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Slika 13: Koliko knjig so dijaki prebrali med poletnimi počitnicami23

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Šolska knjižnica v številkah: vpis, aktivni člani in obisk 2014 – 2019 13

Preglednica 2: Prostočasne dejavnosti glede na čas, ki jim ga dijaki namenijo 16

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik.I

Priloga 2: Knjižna kazalka (sprednja in zadnja stran). V

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

ZAHVALA

Zahvaljujem se Srednji zdravstveni šoli Celje, ki mi je omogočila zaposlitev in opravljanje bibliotekarskega izpita. Hvala Suzani za vso znanje, izkušnje in pomoč, ki jih je delila z mano. Rada bi se zahvalila tudi mentorici Tatjani Klarer Kramer za nesebično strokovno pomoč in koristne napotke pri izdelavi pisne naloge. Za vsestransko pomoč in motivacijo se zahvaljujem tudi vsem sodelavcem.

1 UVOD

Vsaki nekaj let se v vzgojno-izobraževalnih ustanovah zamenja prevladujoča generacija. V primerjavi s prejšnjo jo zaznamujejo drugačne lastnosti in navade. Trenutno prevladujočo generacijo imenujejo generacija Z. Je prva generacija, ki je rasla skupaj s tehnologijo in ne pozna življenja brez spleta. Raziskovalci naštevajo različne lastnosti te generacije in jih primerjajo z lastnostmi prejšnjih, za nas pa so najbolj zanimivi tisti podatki in raziskave, ki govorijo o spremembah pri dostopu do informacij, načinu komuniciranja, preživljanju prostega časa in bralnih navadah. Šole in knjižnice, ki pri razvoju in spodbujanju bralne kulture igrajo pomembno vlogo in si kot poslanstvo nalagajo vzgojo bralca za vse življenje, so v digitalni dobi s temi spremembami sprejele velik izziv. Mladi ob pretirani uporabi tehnologije in konstantni povezavi na družbena omrežja branju knjig vedno težje namenijo svoj prosti čas. Razvoj spleta je podaljšal čas bežnega preletavanja besedil in oklestil čas, namenjen osredotočenemu, poglobljenemu, linearnemu branju, kot ga predpostavlja branje daljših besedil in knjig. Spremenil je tudi uporabo knjižnic, ki so nosilke bralne kulture.

Bralna kultura¹ in bralna pismenost² sta temeljni orodji za delovanje družbe in posameznika. Sta razvojno usmerjeni in njun družbeni pomen narašča, saj od posameznika zahtevata stalno učenje, napredovanje in prilagajanje zaradi različnih bralnih okoliščin, situacij in spreminjajočih se tehnologij. Bralne veščine je potrebno razvijati že zelo zgodaj v otrokovem razvoju, nanje pa vpliva množica dejavnikov (Vilar, Vodeb in Bon, 2017, str. 177). Predvsem je pomemben zgled beročih odraslih, kot so starši, vzgojitelji, učitelji, knjižničarji itd. (Haramija in Vilar, 2017, str. 8), po mnenju Novaljan (2011, str. 181–194) pa tudi število knjig v domači in šolski knjižnici, dostop do razredne, šolske in splošne knjižnice, možnost samostojne izbire branja, pogostost branja za zabavo, opremljenost šolskih in razrednih knjižnic itd. Kljub temu, da v Sloveniji vsako leto izide veliko novih naslovov knjig (med

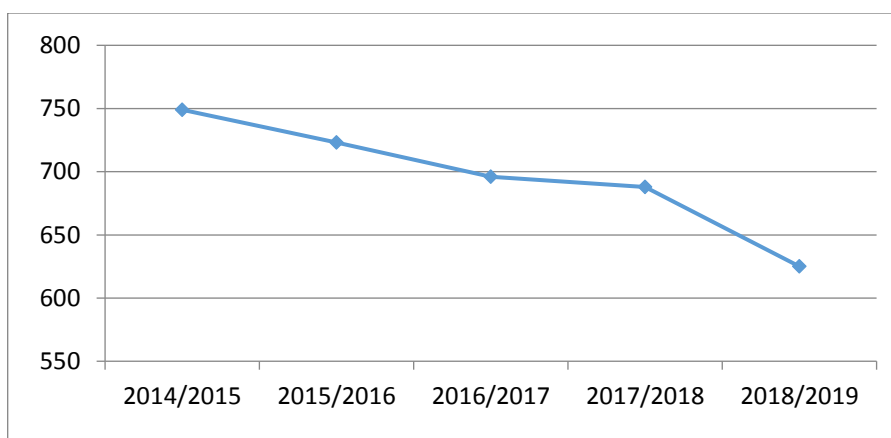
¹ Bralno kulturo opredeljujemo kot »odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa, torej splet družbenih pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi. Gre za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd., pa tudi razvoj bralnih navad« (Vilar idr., 2017, str. 177).

² Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti (2017, str. 3) bralno pismenost opredeljuje kot »stalno razvijajočo se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi«.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

4300 in 5600)³, med katerimi je precej kvalitetnih otroških in mladinskih knjig (izbor opravi Pionirska v Mestni knjižnici Ljubljana), različne raziskave kažejo, da branje v zadnjih letih upada. Tudi rezultati bralne pismenosti med slovenskimi mladostniki v primerjavi z ostalimi državami niso bili spodbudni; bili so podpovprečni (PISA 2009, 2010; PISA 2012, 2013). Po zadnjih podatkih bralne pismenosti (PISA 2015, 2016) pa se je stanje zelo izboljšalo. Povprečni rezultati bralne pismenosti slovenskih petnajst in šestnajstletnikov so bili leta 2015 nad povprečjem OECD; izboljšali so se na vseh ravneh mednarodne lestvice.

A kljub nenehnemu trudu knjižnic, da na različne načine spodbujajo mlajšo populacijo k branju in obiskovanju, je branje prostočasna dejavnost, ki ji mladi namenjajo vedno manj časa. Večinoma nimajo bralnega vzora v družini, berejo zgolj za potrebe šolskih obveznosti, največji del prostega časa pa preživijo na družbenih omrežjih in brskajo po spletu. Slednje vodi do zmanjšanja bralne koncentracije in slabšega bralnega razumevanja. Spremembe opazamo tudi med dijaki Srednje zdravstvene šole Celje. Statistika šolske knjižnice za zadnjih pet let kaže trend padanja števila aktivnih uporabnikov (dijakov) (Slika 1). Podatek je zaskrbljujoč, saj padec ni posledica manjšega števila vpisov; vsako leto se v izobraževalne programe šole vpiše bolj ali manj enako število dijakov.



Slika 1: Statistika aktivnih članov šolske knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje

Zato se nam zdi smiselno preveriti nekatera dejstva, povezana z branjem. Zanima nas, kam se med prostočasnimi dejavnostmi dijakov umešča branje knjig in koliko časa mu namenijo. Ugotoviti želimo, kdo dijake najbolj navduši za branje, kje dobijo knjige, v kakšni obliki bi jih najraje brali (tiskani ali elektronski) in po kakšnih kriterijih jih izbirajo. Med drugim nas

³ Podatki so dostopni na: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/knjiga/slo_zalozniki.pdf

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

zanima, ali dijaki s pomočjo družbenih omrežjih in brskanja po spletu iščejo tudi naslove knjig, ki bi jih želeli brati v prostem času.

Ker v šolski knjižnici za uporabnike pripravljamo bralne sezname in izpostavljamo knjige po vseh prostorih knjižnice, nas zanima, ali jim je to pri izbiri branja v pomoč. Prav tako želimo izvedeti, ali je šolska knjižnica, v kateri se trudimo za ustvarjanje domačnosti in udobja, ki ga dijaki potrebujejo za odmik od hrupa in pouka, za dijake privlačen prostor. Cilj pisne naloge je torej ugotoviti splošno stanje bralnih navad dijakov na šoli, hkrati pa želimo s pomočjo rezultatov raziskave izdelati podlage za načrtovanje dela knjižnice in profesorjev na šoli.

V ta namen želimo preveriti naslednje hipoteze:

- Hipoteza 1: *Večina dijakov bere zgolj za potrebe šolskih obveznosti, pristočasnemu branju knjig pa namenijo malo ali nič časa.*
- Hipoteza 2: *Dijaki ocenjujejo, da jih šolsko okolje ne spodbuja k branju.*
- Hipoteza 3: *Večina dijakov ne pozna interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica.*

Srednja zdravstvena šola Celje izvaja štiri različne izobraževalne programe: bolničar-negovalec, kozmetični tehnik, zdravstvena nega in zdravstvena nega (3+2) PTI (poklicno-tehniško izobraževanje), ki jih poučuje približno 80 strokovnih delavcev. V šolski knjižnici sta zaposleni dve šolski knjižničarki, ki skrbita za približno 30.000 enot gradiva in izvajata različne dejavnosti ter projekte, namenjene spodbujanju bralnih navad.

1.1 RAZISKOVALNA METODA

S pregledom domače in tuje strokovne literature smo najprej analizirali stanje bralnih navad današnjih dijakov v Sloveniji in po svetu. Osredotočili smo se na najnovejše raziskave, ki opisujejo značilnosti generacije Z in njihove prevladujoče načine branja in iskanja informacij. Izpostavili smo tudi pomembnost vpliva domačega okolja, šole in šolskih knjižnic na razvoj bralnih navad. Pregled dosedanjih raziskav nam je bil v pomoč pri oblikovanju anketnega vprašalnika.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Raziskovalne podatke smo pridobili z anketno metodo in s pomočjo spletnega orodja Ika.⁴ Anketni vprašalnik je zajemal 14 vprašanj o branju, izvedeti pa smo želeli tudi, ali dijaki občutijo bralne spodbude šole (profesorjev) in knjižnice. K sodelovanju smo zato povabili razrede, ki so si o naši šoli, šolski knjižnici in Osrednji knjižnici Celje, ki izvaja projekt Rastem s knjigo, že ustvarili mnenje. Anketni vprašalnik se nahaja v Prilogi 1.

Od 1.036 vpisanih dijakov na naši šoli (stanje 15. 9. 2019) smo za anketiranje izbrali nekaj razredov drugih, tretjih in zaključnih letnikov. Dijakov prvega letnika v raziskavo nismo vključili, saj se šele navajajo na novo šolsko okolje. Tako smo v vzorec zajeli 304 dijake, od katerih smo prejeli 259 veljavnih anket, kar predstavlja 39,2 % dijakov teh letnikov. Njihove odgovore smo, z vnaprejšnjim dovoljenjem ravnateljice, pridobili med poukom. Anketiranje dijakov je potekalo od 9. 9. do 18. 9. 2019, torej v času po poletnih počitnicah.

2 ZNAČILNOSTI GENERACIJE Z

Postmilenijci, i-generacija, digitalni domorodci, generacija Facebooka, generacija Z itd. – to so izrazi, ki poimenujejo generacijo, rojeno v sredini 90-ih let prejšnjega stoletja in začetku 21. stoletja (Emese, 2016, str. 67). Tipični predstavniki generacije Z so torej današnji dijaki in študenti. Najstarejši od njih ravno vstopajo v dobo odraslosti in prihajajo na trg dela. Rasli so skupaj s tehnologijo, ki predstavlja pomemben del njihovega vsakdana. Vedno so na spletu, dostopni na vseh tehničnih napravah, brez prekinitev. Življenja brez uporabe digitalnih naprav skorajda ne poznajo. Ker znajo biti praktični in so nekoliko bolj inteligentni in pogumni, radi prevzamejo vodstvo. Nenehno iščejo nove izzive in se ne bojijo sprememb, saj imajo zaradi svetovnega spleta dostop do velike količine informacij. Za reševanje problemov skušajo pogosto najti rešitve s pomočjo interneta. Zaradi vsakodnevne uporabe tehnologij so za razliko od ostalih generacij postali bolj agilni in sposobni večopravnosti. Posledično so postali tudi nestrpnejši, ne marajo monotonosti, individualizma in nalog, pri katerih je potrebno dalj časa razmišljati (Tari, 2011, cv: Bencsik, Horvath-Csikos in Juhasz, 2016, str. 93). Ta problem se najbolj kaže pri iskanju virov in informacij za njihove šolske obveznosti in pri poglobljenem branju daljših tiskanih besedil. Večinoma iščejo na spletu, za obisk knjižnice pa si ne vzamejo dovolj časa.

⁴ Povezava: <https://www.ika.si/>

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

2.1 PREVLADUJOČI NAČINI BRANJA IN ISKANJA INFORMACIJ GENERACIJE Z

Predstavniki generacije Z berejo drugače od predhodnih generacij: berejo več informacij hkrati, osredotočajo se na edinstvene dele besedila, branje začnejo s sliko, besedilo je šele na drugem mestu, berejo hitreje in preskakujejo vrstice (Fenyó, 2011, cv: Emese, 2016, str. 70), predvsem pa precej časa namenijo branju krajših besedil na spletu. Zaradi naštetega upada bralna koncentracija, namenjena branju knjig. Kot navaja Carr (2011, str. 85), se z večjo uporabo spleta krajša čas, ki ga porabimo za branje tiskanih besedil – predvsem časopisov, revij in knjig. Med štirimi kategorijami osebnih medijev (tisk, radio, televizija in računalnik) se najmanj uporablja tisk, ki je daleč za televizijo, računalnikom in radiem. Pretirana uporaba digitalnih medijev pa ne pomeni, da beremo premalo. Kovač (Intelekt, 2019) poudarja, da vsekakor beremo več in na različnih medijih kot pred dvajsetimi leti, saj imamo na voljo bistveno več vsebin. Problem, ki ga izpostavlja, je, da pri branju spletnih vsebin uporabljamo površen način branja oziroma z drsenjem z miško po zaslonu računalnika preskakujemo besedilo. Takšen način branja se lahko hitro spremeni v prevladujočega in tako beremo tudi takrat, ko bi morali brati bolj poglobljeno. Zmanjša se bralna koncentracija in bralno razumevanje besedil, kar vodi do vse manj bralno pismenega prebivalstva. To je pokazala raziskava avtorjev Mangen, Walgermo in Bronnick (2013), s katero so ugotavljali bralno razumevanje odlomka besedila. Raziskava, ki je potekala na Norveškem, je zajela dijake, stare 15 in 16 let, na dveh različnih srednjih šolah. Razdelili so jih v dve skupini. V prvi so dijaki brali besedilo v PDF obliki na računalniku, v drugi pa so isto besedilo prebrali na papirju. Dijaki, ki so besedilo brali v tiskani obliki, so pomen besedila razumeli veliko bolje kot tisti, ki so isto besedilo brali na računalniku. Slednji so si besedilo težje zapomnili zaradi motečega drsenja in klikanja na računalniškem ekranu. Avtorji menijo, da ta način branja vodi do slabšega bralnega razumevanja in zmanjšanja verbalnih komunikacijskih sposobnosti. Carr (2011, str. 116) navaja, da branje spletne vsebine in brskanje po spletu zahtevata bistveno drugačna fizična dejanja in čutne zaznave od tistih, ki jih povezujemo z držanjem knjige ali revije v rokah in obračanjem njenih strani. V možganih se med branjem besedila iz knjige veliko dejavnosti odvija v predelih povezanih z jezikom, spominom in obdelavo vidnih dražljajev, s spletnim branjem pa so bolj izrazite dejavnosti, ki so povezane z odločanjem in reševanjem problemov.

Razvoj spleta je spremenil način iskanja in pridobivanja virov ter informacij. Ta sprememba je najbolj opazna pri generaciji Z. Kot navaja Spitzer (2016, str. 191, 193), so mladi nagnjeni

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

k površnosti pri iskanju informacij na spletu, v večini primerov pa uporabijo številne s spleta prenesene referate in seminarske naloge. Zato so upravičeno dobili temu ustrezno oznako, t. i. »cut and paste« generacija. Med drugim težko ovrednotijo pomen različnih virov, pogosto ne znajo razlikovati med relevantnimi, dobrimi viri (npr. znanstvene raziskave) in slabšimi viri (mnenjske izjave). Površno presojajo kakovost virov in dejansko nimajo sposobnosti in ne volje oceniti primerne vire informacij. Zato ni nič presenetljivega, da so celi generaciji mladostnikov postavili »diagnozo« nezmožnosti osredotočiti se na pisano besedilo. Številni strokovnjaki trdijo, da je od današnjih »digitalnih domorodcev« nemogoče pričakovati, da bodo brali knjige, saj naj bi bila za pomanjkljivo pozornost kriva ravno digitalna tehnologija (Furedi, 2017, str. 21). Rugelj (2014, str. 203) poudarja, da je v dobi digitalizacije mladini težko približati knjige in jih nanje navaditi. Branje knjig predstavlja pomembno intelektualno sposobnost učečega se človeka, s površnim klikanjem vsebin na spletu pa še zdaleč ne osvoji omenjene veščine.

Tega problema se mladi potencialni bralci ne zavedajo, zato svoj prosti čas preživijo na spletu in družbenih omrežij ali pa ga namenijo drugim prostočasnim dejavnostim, ki so lažje dostopne in, kot navaja Rugelj (2014, str. 19), nudijo takojšen užitek in zadovoljitev. Branje knjig zahteva precej več časa in ponuja odloženi užitek, saj si je potrebno knjigo najprej izbrati, jo kupiti/izposoditi, oditi domov, začeti z branjem, dojeti prebrano in to potem morda tudi ponotranjiti.

2.2 BRALNE NAVADE GENERACIJE Z V SLOVENIJI IN PO SVETU

Leta 2016 je francoski Nacionalni center za knjigo objavil raziskavo, s katero so prikazali bralne navade generacije Z v Franciji. Grilc (2017) je na podoben način analiziral slovensko Z-generacijo in jo primerjal s francosko. Med njimi je opazil pomembne razlike v odnosu do branja. Francoski dijaki bistveno prekašajo slovenske, saj se za branje najprej odločajo zaradi lastnega interesa, branje za potrebe šolanja pa je na drugem mestu. Pri slovenskih dijakih je ravno obratno. Kar 68 % francoskih dijakov je odgovorilo, da branje obožuje, knjige vsak dan bere 19 % dijakov in kar 70 % jih ocenjuje, da je branje knjig zelo pomembno za njihov osebni in profesionalni razvoj. Odgovori slovenskih dijakov so pokazali, da samo 5 % dijakov vsak dan bere knjige in 40 % jih ocenjuje, da je branje knjig zelo pomembno za njihov osebni in profesionalni razvoj. Kot ugotavlja Grilc, v Franciji otroke od prvega razreda osnovne šole učijo za branje iz lastnega interesa. Branje in knjiga sta v Franciji razumljena kot

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

pomembnejši vrednoti. Francoski mladostniki berejo več in pogosteje, branje pa med različnimi prostočasnimi dejavnostmi postavlja višje kot slovenski dijaki, ki ga postavljajo na peto mesto med osmimi. Grilc pri slovenskih mladostnikih ugotavlja tudi upad obiska in izposoje v knjižnicah, v nasprotju s francoskimi, ki jih pogosto uporabljajo. Za rešitev oziroma omilitev nastalega položaja avtor predlaga osredotočenje na dve ključni okolji, na družino in na šolo. Obe pomembno vplivata na dojemanje branja knjig kot vrednote. Grilc (2017, str. 62) poudarja, da »dokler branje iz lastnega interesa pri slovenskih otrocih in mladostnikih ne bo nadvladalo »branja za šolo«, bo slovenska bralna kultura pri tej ciljni skupini nazadovala«.

V Republiki Hrvaški je raziskavo o bralnih navadah generacije Z izvedla Zubac (2018), ki je v vzorec zajela različne starosti dijakov različnih izobraževalnih programov. Njen vzorec ni bil reprezentativen, je pa pokazal, da skoraj ena tretjina dijakov nima razvite bralne kulture in da 17,5 % dijakov ne mara branja knjig. Svoj prosti čas raje namenijo drugim prostočasnim aktivnostim. Kljub temu je dve tretjini vprašanih prebralo vsaj eno knjigo na mesec, med njimi največ 15-letnikov, najmanj pa 18-letnikov. Največkrat uporabljeni medij za branje je papir oziroma tiskana knjiga (65,4 %), najmanj pa mladi berejo na mobitelu. Eden izmed razlogov, zakaj dijaki ne berejo knjig v svojem prostem času, je tudi slaba založenost šolskih knjižnic. Te namreč ponujajo gradivo samo za šolske obveznosti, ostalega knjižničnega gradiva, ki bi pritegnilo dijake k branju, pa ne morejo dokupiti. Kljub možnosti uporabe mestne knjižnice ali knjižnice v domačem kraju, ki ponujata pestrejši nabor gradiva, večina dijakov ni včlanjena v knjižnice. Avtorica torej izpostavlja problem dostopa do informacij o knjigah, zato za izboljšanje stanja bralne kulture med dijaki predlaga posodobitev informacijskih kanalov, da bi informacije o knjižnih novostih tudi prišle do potencialnih bralcev.

Naslednjo zanimivo raziskavo o bralnih navadah sta na singapurski mladini na šestih srednjih šolah izvedli Loh in Sun (2019). Ugotovili sta, da več kot dve tretjini mladostnikov (70,5 %) uživa v branju. Zaznali pa sta, da veselje do branja tiskanih knjig pada s starostjo mladostnika. S starostjo se povečuje branje na različnih elektronskih napravah (e-bralniki, tablice, pametni telefoni, računalniki). Večino gradiva za branje dijaki dobijo v splošnih knjižnicah, sledijo knjigarne ali pa uporaba spletnih oziroma elektronskih virov. Šolske knjižnice uporabljajo v manjšem deležu (le 14,4 % dijakov), raje zahajajo v splošne knjižnice, ki so v Singapurju zelo dobro zasnovane, založene z veliko gradiva ter postavljene na primerno dostopnih lokacijah.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Dijaki še vedno raje posegajo po tiskanih knjigah, saj jim je ljubše knjige držati, čutiti in prelistati. Navajajo, da branje v digitalni obliki vodi v fizično obremenitev oči, kar zmanjša užitek ob branju. Pametne telefone uporabljajo za hitro iskanje informacij, branje kratkih člankov ali branje gradiv, ki jih je mogoče najti samo na spletu. Avtorici ugotavljata, da lahko uporaba tehnologije spodbuja branje med mladostniki, saj s pomočjo pametnih telefonov in e-bralnikov dobijo romane in »fan-fiction«, ki jih v knjižnicah ali knjigarnah ne ponujajo. Med drugim se vključujejo v spletne klepetalnice, oziroma prebirajo vrstniške bloge in tako drug drugemu pomagajo poiskati knjige za branje v digitalni obliki. Zaradi različnih bralnih navad dijakov avtorici predlagata, da naj bi šolske knjižnice zagotovile branje knjig, časopisov, revij itd. v tiskani in digitalni obliki. Kot ugotavljata avtorici raziskave, je potrebno v fizičnem in spletnem prostoru ustvariti tematske skupine, namenjene različnim žanrom knjig. Le tako se bo mogoče približati mladi generaciji.

3 VPLIV DOMAČEGA OKOLJA NA RAZVOJ BRALNIH NAVAD

Bralne navade in kultura prebivalcev se razlikujejo glede na socialni status državljanov, njihovo izobrazbo, geografski položaj in politični sistem države. Kljub temu lahko domače okolje, ki otrokom in mladostnikom ponudi spodbudno domačo knjižno zbirko, pomembno vpliva na razvoj njihovih bralnih navad in bralne pismenosti. Ne glede na socialni status, stopnjo izobrazbe staršev in državo, bodo otroci dosegli višjo izobrazbo, če je njihova domača knjižnica dovolj velika. Do te ugotovitve so v dvajset let trajajoči raziskavi, ki je zajela kar sedemindvajset držav po vsem svetu, tudi Slovenijo, prišli Evans, Kelley, Sikora in Treiman (2010). Družinska knjižnica z vsaj petsto knjigami lahko izobrazbo otrok dvigne za tri leta. V nekaterih državah le-ta daje še večji pospešek, npr. šest let na Kitajskem, v Ameriki ta znaša nekaj manj kot dve leti in pol, v Sloveniji pa 2,7 leta. Na prelomu tisočletja smo imeli v Sloveniji desetino takih domov in prav toliko domov, kjer niso imeli nobene knjige. Največje domače knjižnice imajo Latvijci; skoraj polovica njihovih gospodinjstev premore več kot petsto knjig. Za nami so se znašle Kitajska, Južna Afrika, Filipini, Čile, Ciper in Portugalska. S Poljaki in Španci smo bili izenačeni. Pred to raziskavo so avtorji sklepali, da je najpomembnejši pogoj za doseganje višje izobrazbe otrok izobrazba staršev. Prav tako bodo otroci dosegli višjo izobrazbo pod pogojem, da jim starši vsak dan oziroma večkrat na teden berejo knjige. Kovač (Intelekt, 2019) ugotavlja, da v Sloveniji to počne le 30 % staršev, na Norveškem pa otrokom bere 90 %. Tudi on omenja pomembnost velikosti domače knjižnice za razvoj bralne pismenosti pri otrocih in Slovenijo prepozna kot državo, ki ima najmanjše

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

domače knjižnice med razvitimi državami. Kljub dobri izobrazbeni strukturi v Sloveniji Kovač tako predpostavlja, da odrasli izobraženi državljani nimajo potrebe po tem, da bi svoje otroke socializirali v bralno kulturo in prispevali k razvoju bralne pismenosti. Zato ni odveč omeniti podatek avtorjev Kovač in Gregorin (2015, str. 78–79), da so nazadovale tudi bralne navade pri srednje in visoko izobraženi skupini prebivalcev v Sloveniji. Med najbolj izobraženimi prebivalci je število bralcev padlo kar za 22 %. Izboljševanje izobrazbene strukture v Sloveniji po letu 1971 torej ni izboljšalo bralnih navad, ampak so se, ravno nasprotno, po bralnih navadah visoko izobraženi začeli približevati srednješolsko izobraženim, ti pa poklicno izobraženim. Upadanje bralnih navad med srednje in visoko izobraženimi v raziskavi povezujeta s tem, da je v današnjem času knjiga postala nezanimiv »objekt«. Avtorja navajata, da poglobljeno branje knjig izginja s »horizonta« izobražencev, informacije pa pridobivajo na načine, ki se ne navezujejo na knjižne oblike. Do podobne ugotovitve je prišel tudi Saksida (2019, str. 16), ki opaža, da se študentje ne posvečajo dovolj strokovni literaturi, učijo se zgolj iz zapiskov. Med drugim ga skrbi, da se »strahovito povečuje delež intelektualcev, ki nič ne bere. Očitno so sklenili, da so dovolj izobraženi, zato so nehali brati«. Kot razlog za upad branja med mladimi navaja, da se v splošni javnosti premalo oglašuje branje, zelo malo je zanimivih projektov in oddaj, kjer bi lahko mladi izražali svoje mnenje. Tudi šolstvo branju ne posveča dovolj pozornosti, predvsem izpostavi srednje šole in fakultete.

4 VLOGA ŠOLE IN ŠOLSKE KNJIŽNICE PRI SPODBUJANJU BRALNIH NAVAD

Bralna kultura, bralne in informacijske kompetence so osnova za življenje in delovanje v demokratični družbi. Sistematično jih je treba razvijati od predšolskega obdobja, najbolj pa v času formalnega izobraževanja. Nepogrešljivo vlogo pri tem imajo kakovostne in dinamične šolske knjižnice, ki obenem delujejo v dveh sistemih: knjižničnem in šolskem. Kot je navedeno v strokovnih, normativnih in zakonodajnih dokumentih, mora šolska knjižnica delovati kot komunikacijsko in informacijsko središče vsake šole, hkrati pa mora biti intenzivno vključena v proces poučevanja. Z bogato in raznovrstno zbirko gradiva in informacij, posredovanih tudi z novimi tehnologijami, knjižnica omogoča vsem udeležencem vzgojno-izobraževalnega procesa pridobivanje znanja, stališč in vrednot, veščin in navad. S sodelovanjem v celotnem učnem procesu, s strokovnim in z bibliopedagoškim delom lahko svoje poslanstvo kakovostno uresničuje. Tudi šolski knjižničar mora imeti primerne

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

kompetence, da z uporabniki gradi in razvija odnos do branja in knjižnic; tako je obenem informacijski specialist, učitelj, mentor, inštruktor, svetovalec sodelavcem itd. Če ima šolska knjižnica usposobljene knjižničarje, ustrezno gradivo, vire in opremo, lahko s svojo infrastrukturo prispeva k zastavljenim in boljšim učnim dosežkom, in to ne glede na izobrazbeni ali družbeno-ekonomski nivo posameznika. Ker je šolska knjižnica edina knjižnica, v katero vstopi vsak državljan v obdobju obveznega izobraževanja, je njena vloga v vzgojno-izobraževalnem procesu še kako pomembna. Knjižnica se mora prilagajati tudi tehnološkim spremembam. Razvijati mora veščine, ki prispevajo k učenju v digitalnem okolju in na internetu (Vilar in Zabukovec, 2017, str. 124–125). Le tako bo lahko pritegnila nove mlajše generacije, ki si želijo drugačnega učenja in branja. Ni dovolj, da šolska knjižnica samo na klasičen način spodbuja učence k branju, ampak je potrebno, da sledi novim načinom branja, ki ga prinašajo digitalno pismene generacije. Če torej ne želi izgubiti potencialnih bralcev in želi pridobiti nove, je potrebno slediti tehnološkim spremembam, pri katerih mora sodelovati vsa šola.

Med tehnološke posodobitve na šoli mdr. spadajo spletne učilnice, kjer se lahko dijakom ponudijo navodila za delo, učno gradivo (npr. kviz), forumi ipd. Prednost spletne učilnice je, da imajo dijaki gradivo vedno na voljo. S povezavo na splet lahko do njega dostopajo kadar koli in od koder koli. Tudi forumi v spletni učilnici imajo to prednost – ni potrebe po podajanju istih informacij vsakomur posebej, saj so vprašanja in odgovori vedno dostopni na istem mestu. Kvizi so predvsem primerni za preverjanje predznanja ali na novo usvojenega znanja (Zwitter, 2012, str. 66–67). Uporaba spletne učilnice je lahko koristna tudi pri bibliopedagoškem delu v okviru knjižnično-informacijskega znanja (KIZ). Ko knjižničar dijakom podaja razlago določene snovi, lahko v spletni učilnici snov utrjujejo, ponavljajo in oddajo nalogo, knjižničar pa nato preveri pravilnost. Branje lahko knjižničar spodbuja tudi s pripravo knjižnih kvizov, na forumu omogoči izmenjavo mnenj dijakov o prebranih knjigah; tu lahko drug drugega navdušijo za branje. Tako je spletna učilnica dober primer spodbujanja branja in obiska knjižnice. Koristna pa je tudi spletna predstavitev šolske knjižnice, kjer je mogoče ponuditi veliko vsebin in povezav, npr. katalog COBISS/OPAC, podatkovne baze, spletne strani drugih knjižnic, Digitalno knjižnico Slovenije (dLib) itd. (Zwitter, 2012, str. 75). Spletno učilnico in spletno stran knjižnice lahko izkoristimo tudi za:

- objavo bralnih seznamov,
- objavo pravkar prispelih novosti v knjižnico,
- obveščanja o aktualnem dogajanju v šolski knjižnici,

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

- povabila k ogledu razstav in reševanju (nagradnih) knjižnih kvizov,
- objavo povezav do knjižnice na družbenih omrežjih,
- navodila za uporabo COBISS/OPAC-a, Moje knjižnice, mCOBISS-a itd.

Ker generacija Z veliko časa nameni različnim družbenim omrežjem, je smiselna izdelava profila knjižnice na Facebooku, Instagramu, Snapchatu itd. Skrb za vsakodnevne objave o dogajanju v šolski knjižnici bi bila predpogoj za zanimanje dijakov zanjo. Kljub sodobnejšim možnostim spodbujanja branja med dijaki pa šolski knjižničar ne sme pozabiti na že utečene klasične dejavnosti. Mednje spadajo sodelovanje pri bralni znački, prirejanje razstav in kvizov, izvajanje biblioterapije, vodenje bralnega kluba in knjižničarskega krožka, prirejanje literarnih čajank, srečanj s književniki,⁵ organizacija delavnic za spodbujanje branja, izdelava priporočilnih bralnih seznamov, organizacija obiska najbližje splošne knjižnice itd. Šolska knjižnica lahko sodeluje tudi v različnih projektih, namenjenih širjenju in dvigu bralne kulture, npr. v nacionalni kampanji »Knjigajmo migajmo«,⁶ nacionalnem projektu »Rastem s knjigo«,⁷ Noč knjige,⁸ projektu »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig«,⁹ projektu »Branje ne pozna meja/Čitanje ne pozna granice«¹⁰ itd.

Za dobro izpeljavo naštetih dejavnosti in projektov je pomembno sodelovanje učiteljev s šolskim knjižničarjem. Z dobrim medsebojnim odnosom lahko kvalitetno povezujejo pouk in bralne projekte.

Kvalitetno povezovanje pouka s šolsko knjižnico poteka tudi z medpredmetnim povezovanjem. Profesor in šolski knjižničar se dogovorita za potek bibliopedagoške ure. Izbereta temo, način dela, učne metode, gradivo, ki ga imata na voljo, in čas. Pri izvedbi dela je poudarek predvsem na kombinirani vlogi profesorja in knjižničarja, ki podajata znanje in dijake različno motivirata za usvajanje snovi. Delo najpogosteje načrtujeta tako, da dijaki delajo v parih ali po skupinah, nato pa poročajo o svojem delu (Zwitter, 2012, str. 70–73). Z dobrim sodelovanjem profesorjev in šolskih knjižničarjev pri pouku učenci dosegajo višje

⁵ Rok Trkaj, dr. Igor Saksida, Boštjan Gorenc – Pižama idr. z različnimi obiski na šolah in knjižnicah skrbijo za promocijo branja.

⁶ Nacionalna kampanja »Knjigajmo migajmo«: <http://www.knjigajmo-migajmo.si/>

⁷ Nacionalni projekt »Rastem s knjigo«: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>

⁸ Noč knjige: <https://www.sanje.si/blog/noc-knjige-2019/>

⁹ Bralna značka in projekt »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig«:

<https://www.bralnaznacka.si/sl/o-nas/predstavitev/>

¹⁰ Branje ne pozna meja/Čitanje ne pozna granice: <https://citanjenepoznajegranice.weebly.com/>

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

nivoje pismenosti, branja, učenja, reševanja problemov, informacijsko in komunikacijsko pa so bolj spretni (IFLA/UNESCO Manifest o šolskih knjižnicah, 2006).

Pri vzgoji bodočih bralcev je pomembno tudi sodelovanje šolskih knjižnic s splošnimi knjižnicami. Slednje šolam ponujajo možnosti sodelovanja pri izdelavi različnih tematskih ali priporočilnih bralnih seznamov, sodelovanje pri bralnih značkah, različnih bibliopedagoških oblikah, kot so obiski razredov v knjižnicah, kjer knjižničarji izvajajo knjižnično vzgojo (v večini primerov ta poteka v okviru nacionalnega projekta »Rastem s knjigo«), sodelovanja z najstniki itd. (Milivojevič Kotnik in Podbrežnik Vukmir, 2019, str. 31).

Dejavnosti za spodbujanje branja in vzgajanje bodočih bralcev je v šolski knjižnici ogromno. Ker so knjižnice nosilke bralne kulture, je pomembno, da otroku in kasneje mladostniku pomagajo oblikovati odnos do knjig in vzgojiti zavedanje o branju kot vrednoti. Motiviranost in veselje do branja bodo tako prenesli na naslednje generacije. Tega se zavedamo tudi na Srednji zdravstveni šoli Celje, kjer šolska knjižnica ponuja različne dejavnosti in projekte, namenjene dvigu bralne kulture.

4.1 SPODBUJANJE BRANJA V ŠOLSKI KNJIŽNICI SREDNJE ZDRAVSTVENE ŠOLE CELJE

Glavno poslanstvo šolskih knjižnic je poleg razvijanja informacijske pismenosti spodbujanje in širjenje bralne kulture. Za prepoznavnost šolske knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje med dijaki poskrbimo z različnimi projekti, dejavnostmi in bogato ter ažurno knjižnično zbirko. V šolskem letu 2018/2019 smo knjižnični fond obogatili z 844 enotami knjižnega in neknjižnega gradiva. Celotna zbirka šteje 30.207 enot gradiva oziroma 19.111 naslovov (stanje 1. 9. 2019), dijaki pa med drugim lahko izbirajo tudi med 50 naslovi serijskih publikacij. Ker v šolsko knjižnico vsako šolsko leto vpišemo vse dijake prvih letnikov, so potencialni uporabniki knjižnice vsi naši dijaki. Ti so vpisani na štiri različne izobraževalne programe. Preglednica 1 prikazuje gibanje števila vpisanih dijakov, aktivnih uporabnikov šolske knjižnice in število obiskov članov v zadnjih petih letih. Čitalniške izposoje in čitalniškega obiska ne evidentiramo.

Preglednica 1: Šolska knjižnica v številkah: vpis, aktivni člani in obisk 2014 – 2019

	Šolsko leto 2014/2015	Šolsko leto 2015/2016	Šolsko leto 2016/2017	Šolsko leto 2017/2018	Šolsko leto 2018/2019
Št. vpisanih dijakov na šoli	1047	1048	1047	1045	1049
Aktivni uporabniki šolske knjižnice – dijaki	749	723	696	688	625
Obisk članov – dijaki ¹¹	4176	3833	3421	3157	3072

Za spodbujanje branja in obisk knjižnice na šoli potekajo številne dejavnosti:

- Projekt »Učiteljev izziv« – motivacijo do branja knjig poskušamo skupaj s profesorji slovenščine dvigniti tako, da dijakom ponudimo branje knjig po lastni izbiri. Pred branjem se o kakovosti in primernosti vsebine knjig lahko posvetujejo s knjižničarjem. Prebrati morajo pet knjig, o vsaki pa napisati kratko obnovo, v katero vključijo tudi svoje mnenje. V pogovoru s šolskim knjižničarjem kasneje dokažejo, da so knjigo resnično prebrali. Za pet prebranih knjig pri slovenščini dobijo petico. V šolskem letu 2018/2019 je v projektu »Učiteljev izziv« sodelovalo 52 dijakov.
- Projekt »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig« – šolska knjižnica je s projektom pričela v šolskem letu 2014/2015. Profesorji, dijaki in dve knjižničarki vsako leto med decembrom in majem preberemo 5 knjig slovenskih avtorjev. Izbor mladinskih knjig določi Društvo Bralna značka Slovenije, ki za izvedbo programa šolski knjižnici daruje določeno število knjig. V šolskem letu 2018/2019 je v projektu sodelovalo 5 dijakov, štirje profesorji in dve knjižničarki. Sestajali smo se enkrat mesečno in primerjali osebne izkušnje oziroma izmenjevali mnenja o prebranem, kar ni le priložnost za spodbujanje branja med mladimi, pač pa se je potrdilo tudi kot odlična priložnost za povezovanje različnih generacij. Sodelovanje pri medgeneracijskem branju se dijakom šteje med interesne dejavnosti, ki so del njihovih šolskih obveznosti.
- Nacionalni projekt »Rastem s knjigo« – vsako leto s prvimi letniki v okviru projekta obiščemo Osrednjo knjižnico Celje, ki ga izvaja za vse osnovne in srednje šole v Celju. Namen projekta je spodbujati bralno kulturo med osnovnošolci in srednješolci, jih motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev in jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic. Projekt vodi Javna agencija za knjigo RS, darilne

¹¹ Obisk članov za opravljene transakcije: izposoja na dom, rezervacija neprostelega gradiva, rezervacija prostelega gradiva, dodelitev rezerv. gradiva članu, podaljšanje roka izposoje in vračilo/brisanje gradiva iz evidence pri članu.

knjige, ki jih dijaki ob obisku splošne knjižnice dobijo, pa so izbrane na javnem razpisu. Srednja zdravstvena šola je obiske dijakov izpeljala ob koncu šolskega leta.

- Knjižnično-informacijska dejavnost – dijake prvih letnikov na začetku šolskega leta povabimo v šolsko knjižnico in jim predstavimo pomen, delovanje in pravila šolske knjižnice. Med drugim jih urimo v iskanju gradiva v sistemu COBISS, nato pa naslove skupaj poiščemo tudi na polici. Ob obisku knjižnice dijaki prejmejo članske izkaznice.
- Priprava tematskih razstav – tematske razstave knjižnica pripravlja vse leto. Z njimi izpostavlja zanimive in aktualne teme, povezane s šolskimi vsebinami, redno pa predstavlja novo gradivo knjižnice. Tako vsako leto v mesecu aprilu (mesec knjige) šolska knjižnica za dijake pripravi razstavo. Lansko leto je bila ob stoletnici smrti posvečena Ivanu Cankarju. Predstavili smo njegovo življenje in opus ter tudi izpostavili vsa Cankarjeva dela, ki jih izposojamo v šolski knjižnici, in sestavili nagradni knjižni kviz. Obvestilo o odprtju razstave smo objavili na Facebook strani in spletni strani šole.
- Natečaj »Mala Veronika«¹² – vsako leto dijake pozovemo k prijavi na natečaj »Mala Veronika«, ki spodbuja mlade ustvarjalce poezije k pesniškemu izražanju. Med prejetimi pesmimi šolska komisija izbere eno pesem (pogoj za prijavo je namreč ena šola, ena pesem) in jo odda na natečaj, kjer se izbrani dijak v širši vrstniški konkurenci poteguje za denarno nagrado in sodelovanje na Večeru poezije. Glasovanje za izbor najboljše pesmi natečaja opravi tričlanska strokovna komisija in občinstvo preko e-glasovnic.
- Literarna srečanja, delavnica o pisanju poezije – vsako leto v mesecu maju šolska knjižnica pripravi literarni zaključek z znanim slovenskim ustvarjalcem na področju kulture. Srečanje pripravimo za zaključek projekta »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig« in natečaja »Mala Veronika«. Z javnim povabilom, ki ga objavimo na Facebook strani, spletni strani šole in oglasnih deskah ter zbornici šole, k dogodku povabimo vse dijake in profesorje. O dogodku obvestimo tudi lokalne medije. Sodelujoči dijaki prejmejo nagrade in pohvale.

V šolskem letu 2018/2019 smo prvič organizirali tudi delavnico pisanja poezije, ki jo je vodil znan pesnik s celjskega območja. Za popestritev dogodka smo po teoretičnem uvodu skupaj poskušali napisati pesem.

¹² Natečaj »Mala Veronika«: <https://www.veronikini-veceri.si/natecaj-mala-veronika-2019.html>

- Izdelava bralnih seznamov, kazalk, skrinjice »Najdi knjigam nov dom« – vsako leto v šolski knjižnici za dijake izdelamo priporočilni bralni seznam. Postavimo ga na vidno mesto, tako kot tudi novosti in ostale kvalitetne mladinske knjige. Na ta način dijaki lažje izberejo knjige. Bralne sezname pa izdelujemo tudi skupaj s profesorji slovenščine za vsak letnik posebej. Pri tem si pomagamo s spletnima portaloma, ki nudita nabor kvalitetnih mladinskih knjig, Fejstbook¹³ in Dobre knjige,¹⁴ ter mdr. še s Priročnikom za branje kakovostnih mladinskih knjig.¹⁵ V šolskem letu 2018/2019 smo izdelali tudi knjižno kazalko, s katero promoviramo šolsko knjižnico. Primer knjižne kazalke se nahaja v Prilogi 2.

Ker se je v šolski knjižnici nabralo precej odpisanih, poškodovanih ali podarjenih knjig, ki niso bile primerne za knjižnično zbirko, smo se odločili, da jih namenimo našim dijakom ali profesorjem. Izdelali smo skrinjico »Najdi knjigam nov dom« in jih brezplačno ponudili v trajno last.

Pomembno vlogo pri spodbujanju branja knjig med dijaki vsekakor igra profesorski zbor, zato jih je o dogodkih, ki se odvijajo v šolski knjižnici, potrebno obveščati. To storimo na več načinov: obvestila pošiljamo po elektronski pošti, objavimo jih na oglasnih deskah po hodnikih šole in zbornici, profesorje obvestimo tudi ustno itd. Med drugim jih poprosimo, da informacije razširijo med dijake v času njihovega pouka. Knjižnico promoviramo tudi preko Facebook strani, objavami na spletnih straneh šole in v šolskem letopisu.

5 REZULTATI RAZISKAVE

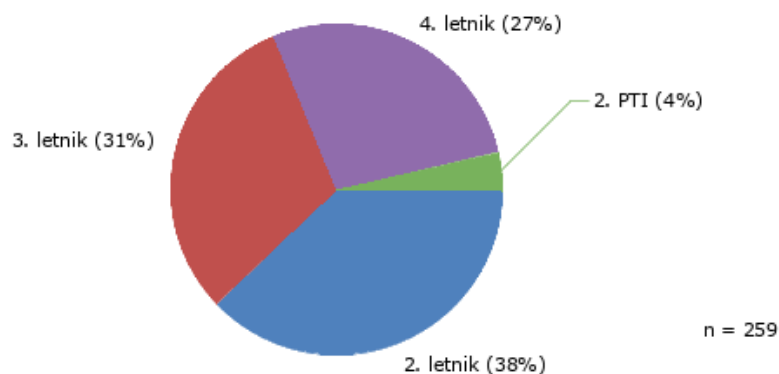
Vzorec je zajel 259 dijakov, kar predstavlja 39,2 % tistih dijakov, ki so si o šoli, šolski knjižnici in dejavnostih, o katerih smo spraševali, že ustvarili mnenje (Slika 2). Ker smo anketo izvedli na začetku šolskega leta, smo iz raziskave izpustili prvošolce, iz ostalih letnikov pa smo zajeli približno enako število dijakov. V anketi je sodelovalo 98 dijakov drugega letnika – njihov delež znaša 38 %, in 80 dijakov tretjega letnika, katerih delež znaša 31 %. Dijakov zaključnih letnikov (4. letnik in 2. PTI) je bilo zajetih 81, kar predstavlja 31 % dijakov zadnjega letnika Srednje zdravstvene šole v Celju.

¹³ Fejstbook: <https://www.mladinska.com/fejstbuk/domov>

¹⁴ Dobre knjige: <https://www.dobreknjige.si/>

¹⁵ Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig: <https://www.mklj.si/prirocnik>

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.



Slika 2: Dijaki po letnikih (n = 259)

Najprej nas je zanimalo, kam dijaki med različnimi prostočasnimi dejavnostmi umeščajo branje knjig. Dijake smo prosili, da šest prostočasnih dejavnosti razporedijo glede na čas, ki jim ga namenjujejo. Razvrščali so internet/družbena omrežja, druženje in zabavo s prijatelji, šport in rekreacijo, branje knjig, gledanje televizije in igranje videoiger. Na (prostočasno) branje knjig smo se osredotočili, ker ima to branje nekaj nezamenljivih prednosti v primerjavi z branjem krajših tekstov in branjem z zaslonov. Knjige predstavljajo tudi največji del zbirke šolske knjižnice, ki je dijakom na voljo.

S Preglednice 2 je razvidno, da je 46 % (120) dijakov na najvišje mesto po porabi časa postavilo internet in družbena omrežja. Manj časa kot za branje knjig, ki ga je 38 % dijakov umestilo na zadnje mesto po porabi časa, dijaki namenijo le videoigram; te je na zadnje mesto postavilo 49 % dijakov. Branje knjig je na prva tri mesta postavilo 12 % (32) dijakov, na zadnji dve po porabi časa pa 70 % (181) dijakov.

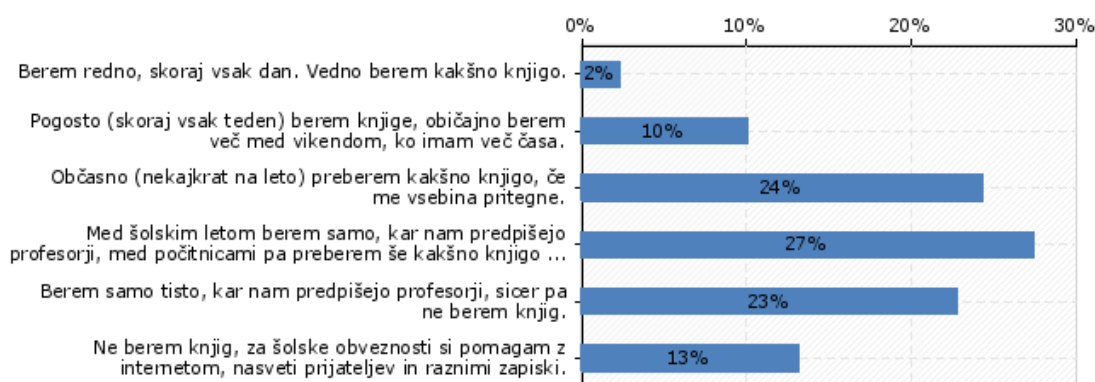
Preglednica 2: Prostočasne dejavnosti glede na čas, ki jim ga dijaki namenijo

1 = največ časa 6 = najmanj časa	1	2	3	4	5	6	Skupaj
Internet/Družbena omrežja	120 (46%)	84 (32%)	38 (15%)	13 (5%)	4 (2%)	0 (0%)	259 (100%)
Druženje in zabava s prijatelji	98 (38%)	98 (38%)	35 (14%)	19 (7%)	5 (2%)	4 (2%)	259 (100%)
Šport in rekreacija	22 (8%)	36 (14%)	70 (27%)	68 (26%)	48 (19%)	15 (6%)	259 (100%)
Branje knjig	2 (1%)	6 (2%)	24 (9%)	46 (18%)	83 (32%)	98 (38%)	259 (100%)
Gledanje televizije	14 (5%)	27 (10%)	72 (28%)	81 (31%)	51 (20%)	14 (5%)	259 (100%)
Igranje videoiger	3 (1%)	8 (3%)	20 (8%)	32 (12%)	68 (26%)	128 (49%)	259 (100%)

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

V nadaljevanju smo dijake prosili za konkretne podatke. Zanimalo nas je, koliko časa na teden posvetijo dejavnosti, ki so jo postavili na prvo mesto, in koliko časa na teden namenijo branju knjig. 120 dijakov, ki na najvišje mesto po porabi časa postavijo internet in družbena omrežja, zanj porabijo povprečno 17 ur na teden. Branju knjig dijaki povprečno posvetijo 1 uro in 3 minute na teden. Tisti dijaki, ki branje umeščajo na prva tri mesta (32 dijakov), mu namenijo 2 uri in 45 minut na teden. Rezultati raziskave so med drugim pokazali, da 41,7 % (108) dijakov branju knjig na teden ne nameni svojega prostega časa.

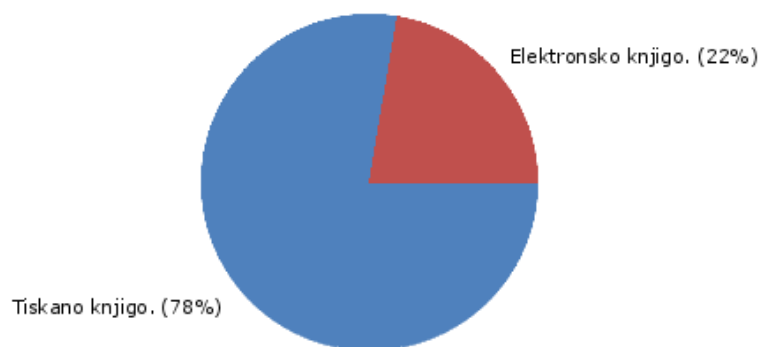
S četrtem vprašanjem smo dijake povprašali o njihovih navadah glede branja knjig. Kot prikazuje Slika 3 so imeli na voljo šest različnih opredelitev.



Slika 3: Kako dijaki berejo knjige

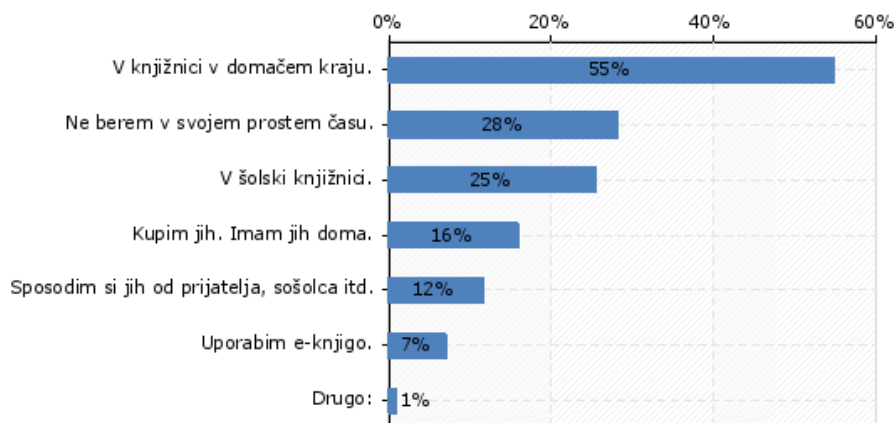
Trditev »Berem redno, skoraj vsak dan. Vedno berem kakšno knjigo« je obkrožilo 2 % dijakov. 10 % dijakov je tistih, ki pogosto (skoraj vsak teden) bere knjige, običajno več med vikendom, ko imajo več časa. Dijakov, ki občasno (nekajkrat na leto) prebere kakšno knjigo, če jih vsebina pritegne, je 24 %. Največ dijakov je tistih, ki med šolskim letom berejo samo tisto, kar jim predpišejo profesorji, med počitnicami pa preberejo še kakšno knjigo po lastnem izboru – teh je 27 %. Da berejo samo tisto, kar jim predpišejo profesorji, sicer pa ne berejo knjig, je obkrožilo 23 % dijakov. 13 % dijakov pa ne bere knjig – za šolske obveznosti si pomagajo z internetom, nasveti prijateljev in raznimi zapiski.

V nadaljevanju smo dijake s petim vprašanjem povprašali, za katero obliko branja bi se odločili, če bi za isti naslov imeli na izbiro tiskano knjigo in elektronsko knjigo. Rezultati so pokazali, da bi velika večina dijakov raje brala tiskano knjigo – teh je 78 % (201). Elektronsko knjigo bi izbralo 22 % (58) dijakov (Slika 4).



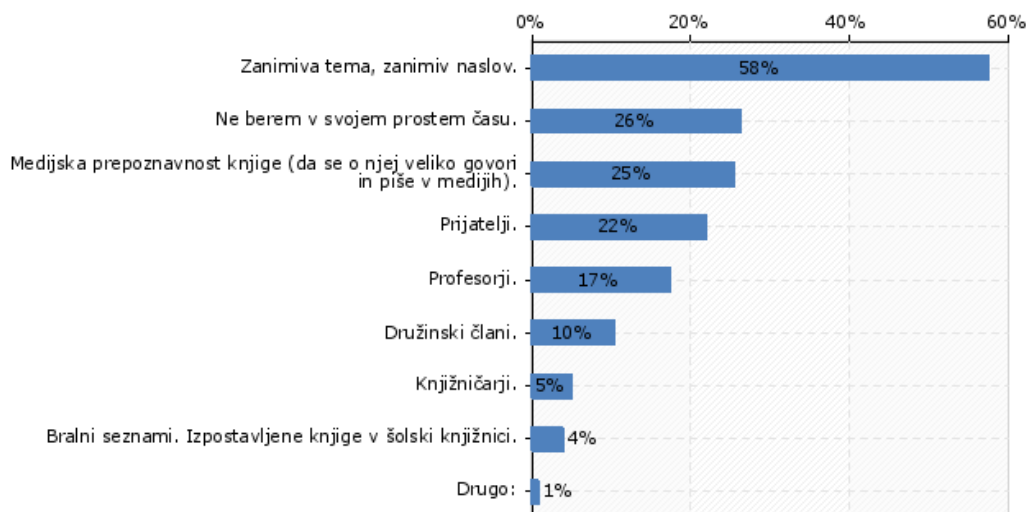
Slika 4: Kaj bi dijaki izbrali, tiskano ali elektronsko knjigo?

Pri šestem vprašanju »Kje dobiš knjige, ki jih bereš v prostem času«, so dijaki lahko izbrali več možnosti. Slika 5 prikazuje, da si največ dijakov (55 %) knjige izposodi v knjižnici v domačem kraju, 23 % pa v šolski knjižnici. 16 % dijakov bere knjige, ki jih imajo doma ali jih kupijo, 12 % pa knjige dobi pri prijateljih ali sošolcih. 7 % dijakov za branje poišče elektronske knjige. Odgovor »drugo« je bil enkrat uporabljen za Osrednjo knjižnico Celje, drugač za sorodstvo. Dijaki so imeli pri tem vprašanju možnost obkrožiti tudi odgovor »Ne berem v prostem času« in teh odgovorov je bilo 28 %.



Slika 5: Kje dijaki dobijo knjige za prostočasno branje

S sedmim vprašanjem smo želeli ugotoviti, kdo ali kaj dijake prepriča, da v svojem prostem času berejo knjige. Tudi tu so dijaki lahko izbrali več odgovorov. Kot prikazuje Slika 6, si po vrsti sledijo takole:

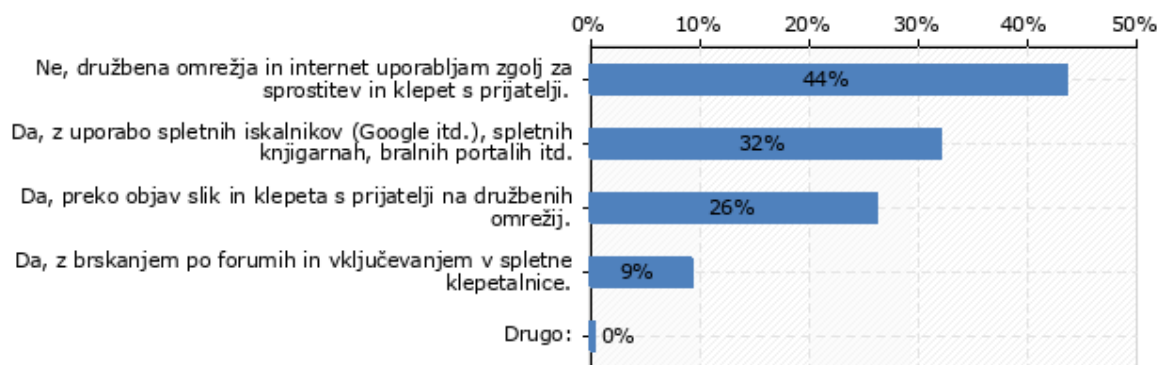


Slika 6: Kdo ali kaj prepriča dijake za branje knjig

Dijake k branju najbolj pritegneta zanimiva tema ali zanimiv naslov – tako je odgovorila več kot polovica dijakov – 58 %. Medijska prepoznavnost knjige prepriča 25 % dijakov, sledijo prijatelji (22 %), profesorji (17 %) in družinski člani (10 %). Po mnenju dijakov imajo najmanjši vpliv na njihovo priložnostno branje knjižničarji (5 %) in bralni sezname ter izpostavljene knjige v šolski knjižnici (4 %). V kategoriji »Drugo« se uvrstijo filmi, posneti po knjigah, in vpliv sorodstva. Odgovor »Ne berem v prostem času« je izbralo 26 %.

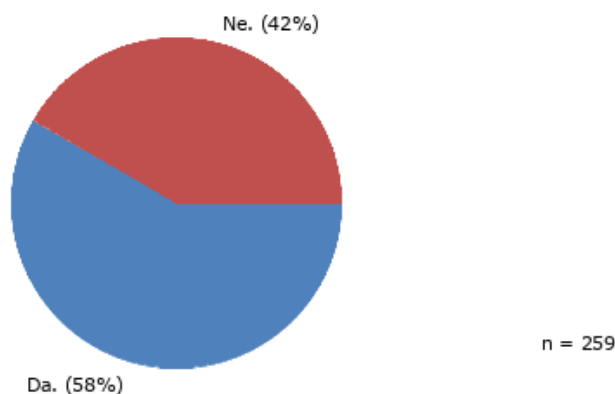
Ker je za današnje dijake značilno, da veliko časa preživijo na internetu in družbenih omrežjih, nas je zanimalo, če dijaki internet in družbena omrežja kdaj uporabijo tudi za iskanje knjig. Kot prikazuje Slika 7, skoraj polovica dijakov (44 %) družbena omrežja in internet uporabljajo zgolj za sprostitve in klepet s prijatelji, vendar si tretjina (32 %) dijakov s pomočjo spletnih iskalnikov, spletnih knjigarn in bralnih portalov poišče tudi knjige. 26 % dijakov naslove najde preko objav slik in klepeta s prijatelji na družbenih omrežjih. Najmanj dijakov, 9 %, se poslužuje forumov in spletnih klepetalnic. En dijak je izbral odgovor »drugo« in pripisal, da naslove knjig najde preko posnetih filmov.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.



Slika 7: Uporaba družbenih omrežij in interneta pri iskanju knjig

Dijake smo v nadaljevanju kar neposredno vprašali, če jih šola spodbuja k branju. S Slike 8 je razviden podatek, da 58 % (151) dijakov meni, da jih šola spodbuja k branju, 42 % (108) pa je takšnih, ki niso tega mnenja.

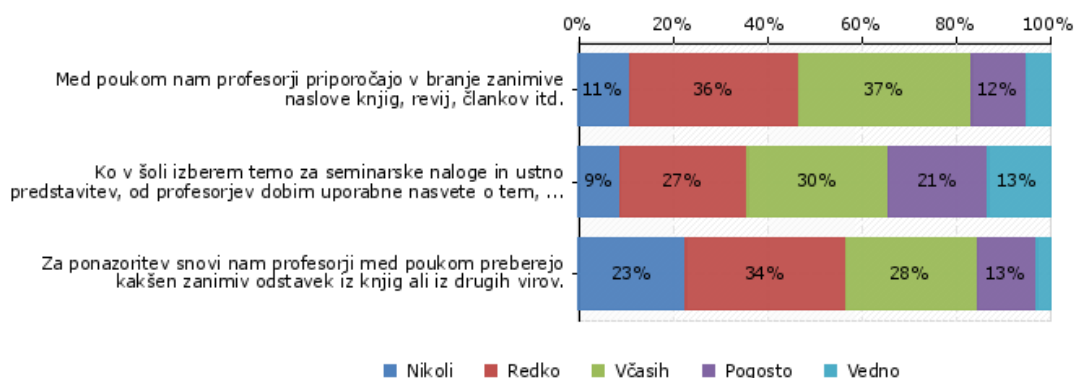


Slika 8: Mnenje dijakov o spodbujanju šole k branju

Pri desetem vprašanju smo nanizali tri različne situacije, ki bolj aktivno povezujejo pouk z branjem mimo okvirjev predpisanih učbenikov (Slika 9). Dijaki so ponujene situacije lahko označili kot redne, pogoste, občasne, redke ali neobstoječe. Najprej nas je zanimalo, ali profesorji spodbujajo dijake med poukom tako, da jim na primer ob obveznem učbeniku v branje priporočajo še druge zanimive naslove knjig, revij ali člankov. 84% dijakov meni, da profesorji nikoli, redko in včasih v času pouka priporočajo v branje ostalo zanimivo literaturo. Po mnenju 16 % dijakov profesorji to storijo pogosto in vedno. Vprašali smo jih tudi, če jim profesorji svetujejo, kje najti vire za različne šolske obveznosti. Po mnenju 66 % dijakov se to nikoli ne zgodi, redko ali včasih. 34 % dijakov je mnenja, da uporabne nasvete za pisanje seminarskih nalog podelijo pogosto in vedno. Prav tako nas je zanimalo, če profesorji kdaj šolsko snov pri pouku obogatijo z branjem zanimivih odlomkov iz različnih virov. 85 %

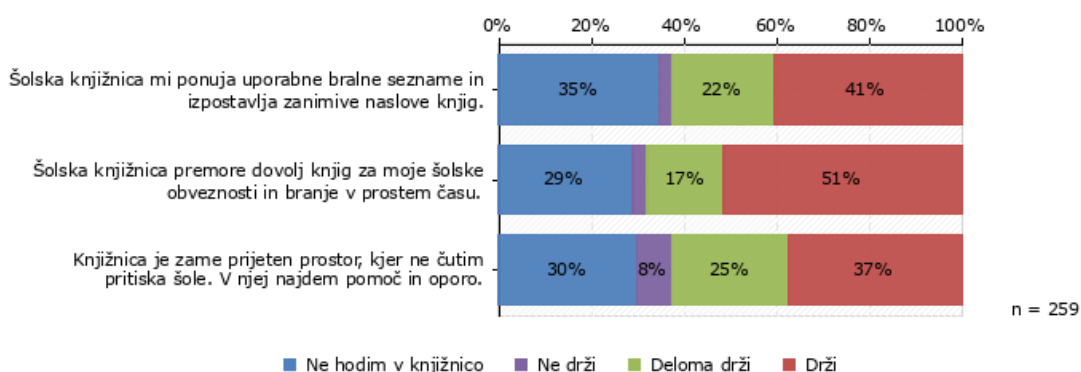
Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

dijakov meni, da profesorji nikoli, redko in včasih za ponazoritev snovi preberejo zanimive odlomke iz knjig ali drugih virov. 15 % jih je mnenja, da profesorji to storijo pogosto in vedno.



Slika 9: Kako pogosto profesorji med poukom spodbujajo dijake k branju

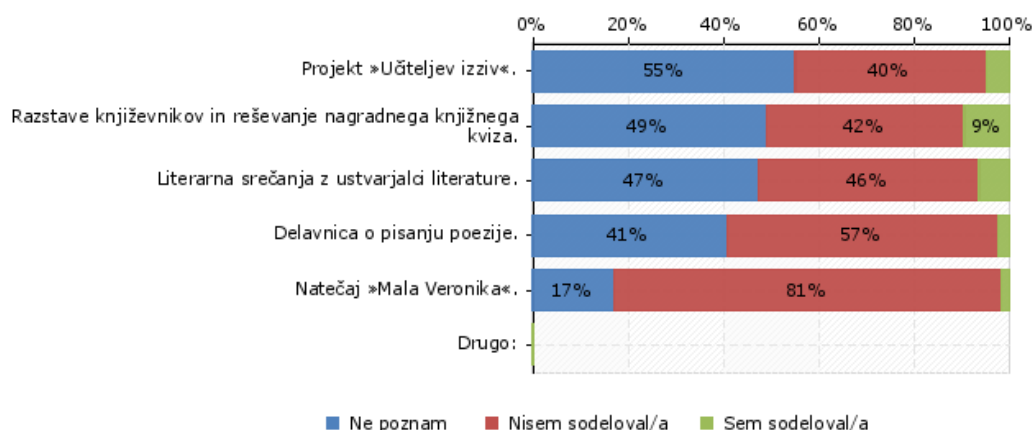
Z 11. vprašanjem smo dijake povprašali po mnenju o šolski knjižnici. Zanimalo nas je, če opazijo uporabnost razstavljenih knjig in pripravljenih bralnih seznamov, pa tudi, ali ponudba gradiva ustreza. Ker naj bi knjižnica dijakom ponudila oporo in neke vrste umik od šole, nas je zanimalo, če jim prostor to ponuja. Kot prikazuje Slika 10, se s trditvijo »Šolska knjižnica mi ponuja uporabne bralne sezname in izpostavlja zanimive naslove knjig« strinja 41 % dijakov, 22 % dijakov se s tem delno strinja in 2 % jih meni, da to ne drži. 51 % dijakov je mnenja, da šolska knjižnica premore dovolj gradiva za njihove šolske obveznosti in branje v prostem času. S tem se delno strinja 17 % dijakov, 3 % dijakov pa meni, da to ne drži. S trditvijo »Knjižnica je zame prijeten prostor, kjer ne čutim pritiska šole. V njej najdem pomoč in oporo.« se strinja 31 % dijakov, 25 % se s to trditvijo delno strinja, 8 % dijakov pa se s tem ne strinja. Iz rezultatov je razvidno, da približno ena tretjina dijakov ne hodi v knjižnico.



Slika 10: Mnenje dijakov o knjižnici

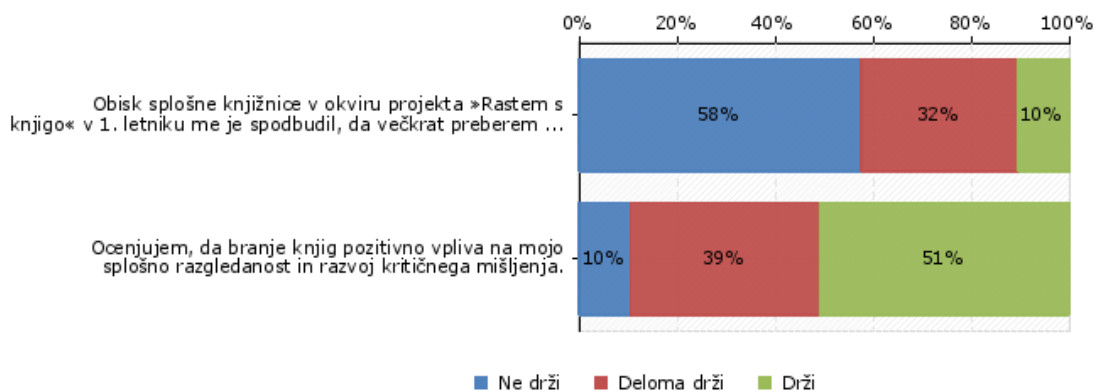
Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Z 12. vprašanjem smo dijake povprašali o njihovi seznanjenosti z dejavnostmi šolske knjižnice. Zanimalo nas je, če so v preteklem šolskem letu pri katerih od naštetih dejavnosti tudi sodelovali. Podali smo pet dejavnosti: *projekt »Učiteljev izziv«*, *razstave književnikov in reševanje nagradnega knjižnega kviza*, *literarna srečanja z ustvarjalci*, *delavnica o pisanju poezije*, *natečaj »Mala Veronika«* in *drugo*. Dijaki so lahko izbirali med tremi različnimi odgovori »ne poznam«, »nisem sodeloval« in »sem sodeloval«. S Slike 11 lahko razberemo, da pri dejavnostih šolske knjižnice ni sodelovala približno polovica dijakov, prav tako približno polovica dijakov ni seznanjena z dejavnostmi šolske knjižnice. Izjema je natečaj »Mala Veronika«, s katerim je seznanjenih 83 % dijakov. Največ dijakov je sodelovalo pri razstavi in reševanju nagradnega knjižnega kviza – 9 %, najmanj pa pri delavnici o pisanju poezije (2 %) in natečaju »Mala Veronika« (2 %).



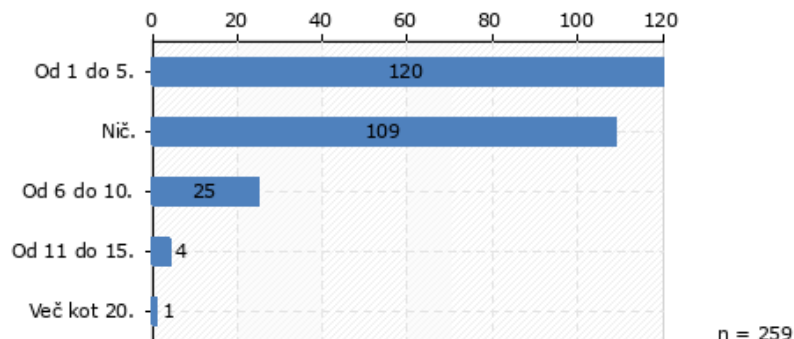
Slika 11: Poznavanje dejavnosti šolske knjižnice med dijaki in njihovo sodelovanje

V zadnjem delu raziskave (13. vprašanje) nas je zanimalo, če je obisk splošne knjižnice v okviru projekta »Rastem s knjigo« v 1. letniku dijake spodbudil k dodatnemu branju knjig v prostem času (Slika 12). Rezultati so pokazali, da 58 % dijakov projekt ni spodbudil k branju, 32 % dijakov pa je spodbudil delno. 10 % je tistih dijakov, ki menijo, da je projekt vplival na to, da sedaj pogosteje berejo knjige. Poleg tega smo želeli preveriti, kaj dijaki menijo o vplivu branja, zato smo jih prosili, naj ocenijo trditev, da branje pozitivno vpliva na splošno razgledanost in razvoj kritičnega mišljenja. 51 % dijakov se strinja, da ima branje knjig pozitiven pomen, s tem se delno strinja 39 % dijakov, 10 % dijakov pa ni takšnega mnenja.



Slika 12: Ocena dijakov o učinku projekta »Rastem s knjigo« in pozitivnega vpliva branja

Pri zadnjem, 14. vprašanju, nas je zanimalo, koliko knjig so dijaki prebrali med poletnimi počitnicami. V tem obdobju ni šolskih obveznosti in so imeli dovolj prostega časa za različne aktivnosti, med drugim tudi za branje knjig. S Slike 13 je razvidno, da je 46 % (120) dijakov odgovorilo, da je med poletnimi počitnicami prebralo od 1 do 5 knjig. Teh je po odstotkih tudi največ. Od 6 do 10 knjig je prebralo 9,5 % (25) dijakov, od 11 do 15 knjig je prebralo 2 % dijakov, več kot 20 knjig pa je prebral en dijak. Med poletnimi počitnicami ni prebralo nobene knjige 42 % (109) dijakov.



Slika 13: Koliko knjig so dijaki prebrali med poletnimi počitnicami

6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI

Povod za raziskavo bralnih navad dijakov na Srednji zdravstveni šoli Celje je bila ugotovitev, da statistični podatki v obdobju zadnjih petih letih kažejo trend padanja števila aktivnih uporabnikov (dijakov) v šolski knjižnici. Po pregledu sorodnih raziskav o bralnih navadah mladostnikov smo ugotovili, da je v Sloveniji padec branja med njimi moč zaznati že dlje časa. Podatki med drugim tudi kažejo, da se branje spreminja od poglobljenega k bolj površnemu branju vsebin. Predvsem se to opazi pri generaciji Z, ki veliko prostega časa

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

preživi na družbenih omrežjih in internetu. To je pokazala tudi naša raziskava. Skoraj polovica anketiranih dijakov (46 %) največ svojega prostega časa nameni internetu in družbenim omrežjem, zanju porabijo približno 17 ur na teden. Branje knjig 32 % dijakov umešča na peto, 38 % pa na zadnje, šesto, mesto med prostočasnimi dejavnostmi (po porabi časa). Raziskava je pokazala, da je zelo malo tistih dijakov, ki branje med prostočasnimi dejavnostmi umeščajo na prva tri mesta. Teh je le 12 %. Grilc (2017) v svoji raziskavi na podoben način dijake sprašuje o razvrščanju prostočasnih dejavnosti in v primerjavi z rezultati naše raziskave so dijaki branje iz lastnega interesa med osmimi dejavnostmi postavili na 5. mesto. Naša raziskava je pokazala slabše rezultate pri času, ki ga dijaki namenijo branju knjig na teden. Grilc (2017) v svoji raziskavi navaja, da dijaki branju knjig namenijo 2 uri in 15 minut na teden, kar je v primerjavi z dijaki naše šole bistveno več; ti branju namenjajo le 1 uro in 3 minute na teden. Če primerjamo čas, ki ga dijaki namenijo branju knjig, in čas, ki ga namenijo internetu, ugotovimo, da slednjemu posvečajo skoraj 17-krat več časa. Ne smemo pa spregledati dejstva, da je internet vir ogromne količine informacij, ki so dostopne z nekaj kliki. Dijaki ga uporabljajo za kratkočasenje in za šolske obveznosti. Tako hitro pridejo do informacij in prihranijo čas, ki bi ga porabili za obisk knjižnice. Sklepamo lahko, da je uporaba interneta glavni razlog za padec števila aktivnih uporabnikov (dijakov) v šolski knjižnici. V našem anketnem vprašalniku dijakov nismo povprašali po tem, za kakšne namene uporabljajo internet, saj smo se osredotočili na (prostočasno) branje knjig, ker ima to branje nekaj nezamenljivih prednosti v primerjavi z branjem krajših tekstov in branjem z zaslonov. Knjige predstavljajo tudi največji del zbirke šolske knjižnice, ki je dijakom na voljo. Smo pa dijake povprašali, ali internet in družbena omrežja kdaj uporabijo tudi za iskanje knjig. Izkazalo se je, da 32 % dijakov najde knjige s pomočjo spletnih iskalnikov, spletnih knjigarn in bralnih portalov. A še vedno med dijaki prevladuje uporaba interneta in družbenih omrežij zgolj za sprostitev in klepet s prijatelji.

Iz naše raziskave izhaja skrb vzbujajoč podatek, da 41,7 % dijakov branju knjig ne namenja svojega prostega časa. Od teh jih 33,6 % ocenjuje, da branje knjig pozitivno vpliva na njihovo splošno razgledanost in razvoj kritičnega mišljenja. Sklepamo lahko, da je po mnenju dijakov branje spletnih vsebin dovolj za razvoj kritičnega mišljenja in za to ne potrebujejo knjig. Podatki raziskave so pokazali, da je velik odstotek tudi tistih dijakov, ki berejo le za potrebe šolskih obveznosti in ne berejo knjig v prostem času. Zato prvo hipotezo, ki se glasi: *»Večina dijakov bere zgolj za potrebe šolskih obveznosti, prostočasnemu branju knjig pa namenijo malo ali nič časa.«*, potrdimo.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Zanimalo nas je, kako dijaki vidijo šolo kot spodbujevalno okolje pri razvoju bralne kulture. Podatki kažejo, da več kot polovica (58 %) dijakov meni, da jih šola spodbuja k branju. Pri tem bi poudarili, da so pri naslednjem anketnem vprašanju, ki dijake sprašuje, kako pogosto jih profesorji med poukom spodbujajo k branju, navajali nasprotne (bolj negativne) odgovore. Večina jih meni, da profesorji nikoli, redko ali včasih v času pouka priporočajo v branje zanimivo literaturo, podelijo uporabne nasvete za pisanje seminarskih nalog ali pa za ponazoritev snovi preberejo zanimive odlomke iz knjig ali drugih virov. Zaradi njihovih dvoumnih odgovorov lahko sklepamo, da dijaki s strani profesorjev slišijo le verbalne spodbude glede branja, v praksi (med poukom) pa menijo, da temu ni tako. Po drugi strani opazimo, da se 68 % dijakov strinja in delno strinja, da šolska knjižnica premore dovolj knjig za njihove šolske obveznosti in branja v prostem času. Zanimiv je tudi podatek, da se priporočilnih bralnih seznamov in nasvetov knjižničarjev dijaki poslužujejo le v manjšini. Zato drugo hipotezo: *»Dijaki ocenjujejo, da jih šolsko okolje ne spodbuja k branju.«* lahko potrdimo le delno.

Za preverjanje zadnje hipoteze, da *»večina dijakov ne pozna interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica«*, smo dijake povprašali o dejavnostih šolske knjižnice. Analiza raziskave je pokazala precej negativne odgovore. Skoraj polovica dijakov interesnih dejavnosti šolske knjižnice ne pozna. Zato smo zadnjo hipotezo potrdili. Zanimalo nas je tudi, ali so dijaki v preteklem šolskem letu pri kateri od naštetih dejavnosti sodelovali. Kaže, da se skoraj polovica dijakov dejavnosti ni udeležila. K temu bi dodali še podatek, da kar 55 % dijakov knjige za prostočasno branje dobi v domačem kraju (v splošni knjižnici), le 25 % pa jih poišče v šolski knjižnici, pa čeprav je šolska knjižnica dijakom najbližja in jim je dostopna 7 ur na dan.

Rezultati raziskave o bralnih navadah dijakov na naši šoli niso najbolj spodbudni. To nam daje jasen namig, da je potrebno na tem področju nekaj spremeniti. Prvi korak, ki bi ga kazalo izvesti je, da dijake bolj vključimo v aktivnosti šolske knjižnice, knjižnico pa bolj povežemo s poukom in profesorji različnih predmetov. Če izpostavimo za primer projekt *»Učiteljev izziv«*, kjer za pet prebranih knjig pri slovenščini dijak dobi petico (kar je dobra motivacija za branje), vidimo, da je v šolskem letu 2018/2019 od 1.049 vpisanih na šoli sodelovalo le 52 dijakov. Podatek, da 55 % anketiranih dijakov projekta ne pozna, nam pove, da ga šola premalo izpostavlja pri pouku slovenskega jezika, kot tudi v šolski knjižnici.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Menimo, da je potrebno izboljšati medsebojno sodelovanje profesorjev slovenskega jezika in šolskega knjižničarja.

Branje naj ne bi bilo omejeno samo na pouk slovenskega jezika, ampak tudi na ostale strokovne predmete. Profesorji lahko za ponazoritev snovi med poukom dijakom preberejo zanimiv odstavek iz knjige ali drugih virov, dijakom v branje predlagajo zanimive naslove knjig, revij, člankov itd. Če bi branje bolje vključevali v pouk, bi s tem redno bogatili šolske ure, in predvidevamo, da bi pomen branja dijaki lažje in hitreje osmislili. Boljši učinek lahko dosežemo z medpredmetnim povezovanjem strokovnih predmetov in šolske knjižnice. Naša šolska knjižnica ga izvaja le občasno, po potrebi oziroma po dogovoru. IFLA/UNESCO Manifest o šolskih knjižnicah (2006) izpostavlja, da učenci z dobrim sodelovanjem učiteljev in šolskih knjižničarjev pri pouku dosegajo boljše bralne spretnosti kot tisti, kjer tega sodelovanja ni. Učenci dosegajo boljše rezultate v šoli tudi z aktivnim sodelovanjem v šolskih interesnih (prostočasnih) dejavnostih oziroma v t. i. strukturiranih prostočasnih dejavnostih. Številne raziskave (Kirbiš, 2011, str. 250) so pokazale, da so strukturirane prostočasne dejavnosti pozitiven dejavnik za mladostnikov psihosocialni razvoj. Ti manj pogosto izostajajo od pouka, dosegajo višjo povprečno oceno, tveganje za nedokončanje šole je manjše itd. Zato predlagamo, da se v šolski knjižnici začnejo postopoma uvajati še različne dejavnosti, namenjene dijakom, npr.: knjižničarski krožek, šolska bralna značka, bralni krožki itd. Dijake lahko motiviramo tudi tako, da s svojo aktivnostjo prispevajo k bolj privlačnemu videzu knjižnice, sodelujejo pri pripravah razstav itd.

Glede na to, da so današnji dijaki aktivni uporabniki interneta in družbenih omrežij, je smiselno razmisliti o vključevanju šolske knjižnice v »virtualni svet«. To pomeni, da izdelamo profil knjižnice na Facebooku, Instagramu, Snapchatu itd. in da z rednimi objavami vzdržujemo zanimanje za dogajanja v njej. Če želimo, da je šolska knjižnica intenzivno vključena v proces poučevanja, je smiselno, da spletno učilnico, ki jo dijaki in profesorji uporabljajo za šolske obveznosti, izkoristimo tudi za aktualne objave šolske knjižnice. Preko forumov lahko dijake nagovorimo, da posredujejo želje po novem gradivu in jim tudi na ta način pokažemo, da je njihovo mnenje pomembno.

Spretnosti, ki jih prinaša doba digitalizacije, je potrebno udejanjiti in po potrebi še bolj razviti. Zato menimo, da je potrebno spremeniti tudi metode poučevanja in posodobiti način podajanja informacij v šolskih knjižnicah. Kot predlaga Rugelj (2014, str. 253) lahko to

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

storimo z vpeljavo elektronskih šolskih gradiv, ki imajo ključno vlogo v nadaljnjem navajanju učencev in dijakov na redno branje. Šolski načrt dela bi moral vključevati premišljeno kombinacijo klasičnih in sodobnih knjižnih vsebin. Morda pa ravno to igra odločilno vlogo pri prihodnjem vzgajanju bralcev v okviru obstoječega vzgojno-izobraževalnega sistema. Za začetek bi lahko dijake naše šole bolje seznanili z uporabo elektronskih bralnikov. Morda bi jim lahko na takšen način približali tudi branje knjig. Analiza rezultatov je sicer pokazala, da bi večina dijakov (78 %) za isti naslov knjige raje izbrala tiskano knjigo kot pa elektronsko. Menimo pa, da dijaki z e-knjigami nimajo veliko izkušenj. Biblos¹⁶ je na primer zanje dosegljiv le, če se vpišejo v splošno knjižnico.

Smiselno bi bilo, če bi zamišljene izboljšave uvajali postopno in sistematično, merili njihove učinke in popravljali pomanjkljivosti. Raziskavo bi čez nekaj let ponovili in primerjali rezultate. Tako bi spremljali bralne navade naših dijakov in ugotavljali spremembe.

Ključno za doseganje ciljev je sodelovanje šolske knjižnice s profesorji različnih strok. Skupaj lahko med dijaki razvijamo bralno kulturo in izboljšamo bralno pismenost. Ker imajo profesorji osrednjo vlogo v vzgojno-izobraževalnem sistemu, bi bilo smiselno podobno raziskavo izvesti tudi med njimi.

Bralno kulturo dijakov lahko izboljšamo tudi s sodelovanjem z najbližjo splošno knjižnico. V našem okolju je to Osrednja knjižnica Celje. Dijakom prvih letnikov vsako leto predstavimo knjižnico v okviru nacionalnega projekta »Rastem s knjigo«. Projekt je dobro zasnovan in ustvarja pogoje za branje med mladimi, vendar med našimi dijaki ni dosegel zelenega učinka. 58 % dijakov je v anketi menilo, da jih projekt ni dodatno motiviral k prostočasnemu branju knjig. Zato menimo, da dijakom, za začetek, omogočimo skupno izkaznico med šolsko in splošno knjižnico. Tako lahko okrepimo medsebojno sodelovanje, dijake (in tudi strokovne delavce na šoli) pa ozavestimo, da knjižnice opravljajo pomembno vlogo pri razvoju bralne kulture in bralne pismenosti. Kot navajajo Vilar idr. (2017, str. 198), so splošne knjižnice nosilke bralne kulture, ampak ne bodo mogle naloge opraviti same, brez sodelovanja izobraževalnega sistema in celotne družbe.

¹⁶ Spletna stran Biblos: <https://www.biblos.si/>

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Bencsik, A., Horvath-Csikos, G. in Juhasz, T. (2016). Y and Z generation at workplaces. *Journal of Competitiveness*, 8(3), 90–106. doi: 10.7441/joc.2016.03.06
- Carr, N. (2011). *Plitvine: kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Emese, C. Z. (2016). The Z generation. *Acta Technologica Dubnicae*, 6(2), 63–76. doi: 10.1515/atd-2016-0012
- Evans, M. D. R., Kelley, J., Sikora, J. in Treiman, D. J. (2010). Family scholarly culture and educational success: books and schooling in 27 nations. *Research in Social Stratification and Mobility*, 28(2), 171–197. doi.org/10.1016/j.rssm.2010.01.002
- Furedi, F. (2017). *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. Ljubljana: UMco.
- Grilc, U. (2017). Razpoka v slovenski bralni kulturi: branje mladih kot največji izziv za vzpostavitev »dežele bralcev«. V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 48–63). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Haramija, D. in Vilar, P. (2017). Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga*, 44(98), 5–16.
- IFLA/UNESCO Manifest o šolskih knjižnicah*. (2006). IFLA, Sekcija za šolske knjižnice. Pridobljeno 10. 9. 2019 s spletne strani: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-sl.pdf>
- Intelekt. (19. 8. 2019). Beremo več, a slabše! [Radijska oddaja]. *MMC RTV SLO*. Pridobljeno 11. 9. 2019 s spletne strani: <https://4d.rtvsl.si/arhiv/intelekta/174632964>
- Kirbiš, A. (2011). Ustvarjalnost, kultura, prosti čas. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji* (str. 249–278). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
- Kovač, M. in Gregorin, R. (2015). Rezultati raziskave KiB v primerjavi s knjigotrškimi in knjižničnimi statistikami. V S. Rugelj (ur.), *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji* (str. 43–80). Ljubljana: UMco.
- Loh, C. E. in Sun, B. (2019). “I’ll prefer to read the hard copy”: adolescents' print and digital reading habits. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 62(6), 663–672. doi: 10.1002/jaal.904

- Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.
- Mangen, A., Walgermo, B. R. in Bronnack, K. K. (2013). Reading linear texts on paper versus computer screen: effects on reading comprehension. *International Journal of Educational Research*, 58, 61–68. doi: 10.1016/j.ijer.2012.12.002
- Milivojevič Kotnik, I. in Podbrežnik Vukmir, B. (2019). Branje je iskanje: model sodelovanja med splošnimi in šolskimi knjižnicami pri razvoju bralne kulture. *Šolska knjižnica*, 28(1), 27–36.
- Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017)*. (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 9. 10. 2019 s spletne strani: http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteke/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf
- Novaljan, S. (2011). Ko je izbira ovira v napredovanju. V F. Nolimal (ur.), *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: zbornik konference* (str. 181–194). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 9. 10. 2019 s spletne strani: https://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf
- PISA 2009: program mednarodne primerjave dosežkov učencev*. (2010). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 10. 10. 2019 s spletne strani: https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA2009_prviRezultati.pdf
- PISA 2012: program mednarodne primerjave dosežkov učencev*. (2013). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 10. 10. 2019 s spletne strani: <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA-2012-Povzetek-rezultatov-SLO.pdf>
- PISA 2015: program mednarodne primerjave dosežkov učenk in učencev: nacionalno poročilo o raziskavi*. (2016). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 10. 10. 2019 s spletne strani: <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA2015NacionalnoPorocilo.pdf>
- Rugelj, S. (2014). *Izgubljeni bralec: esej o slovenskem založništvu v kriznih časih*. Maribor: Litera.
- Saksida, I. (2019). Branje odraslih je katastrofa. *Ona: ženski magazin Dela in Slovenskih novic*, 21(23), 16–19.
- Spitzer, M. (2016). *Digitalna demenca: kako spravljamo sebe in svoje otroke ob pamet*. Celovec: Mohorjeva.
- Vilar, P. in Zabukovec, V. (2017). Kakovostna šolska knjižnica – pomemben dejavnik pri razvoju veščin bralne in informacijske pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Bralna*

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

pismenost v predšolski vzgoji in izobraževanju (str. 123–133). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

Vilar, P., Vodeb, G. in Bon, M. (2017). Proaktivna splošna knjižnica: slovenske splošne knjižnice, bralna pismenost in bralna kultura. V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 174–217). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Zubac, A. (2018). Stanje kulture čitanja među srednjoškolskim učencima u Hrvatskoj: rezultati ankete. *Knjižnica*, 62(3), 69–96.

Zwitter, S. (2012). *Pedagoško delo v šolski knjižnici*. Ljubljana: Modrijan.

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik.

Dragi dijak/dijakinja!

Pred tabo je anketa, s katero bi rada pridobila odgovore o tvojih bralnih navadah. Ker je anketa anonimna, upam, da na vprašanja iskreno odgovoriš. Odgovori bodo uporabljeni izključno za potrebe šolske knjižnice. Hvala za sodelovanje!

Šolska knjižničarka, Metka Planko

1. Kako porabiš svoj prosti čas? Razvrsti naštete prostočasne dejavnosti glede na čas, ki jim ga nameniš (**1 – največ časa, 6 – najmanj časa**):
 - a) _____ Internet/ Družbena omrežja
 - b) _____ Druženje in zabava s prijatelji
 - c) _____ Šport in rekreacija
 - d) _____ Branje knjig
 - e) _____ Gledanje televizije
 - f) _____ Igranje videoiger

2. Koliko ur na teden nameniš branju knjig?
_____ ur _____ minut

3. Koliko ur na teden nameniš dejavnosti, ki si jo pri prvem vprašanju označil z 1 (zanjo porabiš največ prostega časa)?
_____ ur _____ minut

4. Skrbno preberi vse trditve in označi tisto, ki **najbolje** opiše tvoje navade glede branja knjig:
 - a) Berem redno, skoraj vsak dan. Vedno berem kakšno knjigo.
 - b) Pogosto (skoraj vsak teden) berem knjige, običajno berem več med vikendom, ko imam več časa.
 - c) Občasno (nekajkrat na leto) preberem kakšno knjigo, če me vsebina pritegne.
 - d) Med šolskim letom berem samo, kar nam predpišejo profesorji, med počitnicami pa preberem še kakšno knjigo po lastnem izboru.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

- e) Berem samo tisto, kar nam predpišejo profesorji, sicer pa ne berem knjig.
 - f) Ne berem knjig, za šolske obveznosti si pomagam z internetom, nasveti prijateljev in raznimi zapiski.
5. Če bi imel/a za isti naslov na voljo tiskano knjigo ali elektronsko knjigo (e-knjigo), katero **bi raje izbral/a za branje?**
- a) Tiskano knjigo.
 - b) E-knjigo.
6. Kje dobiš knjige, ki jih bereš v prostem času? Možnih je več odgovorov.
- a) V šolski knjižnici.
 - b) V knjižnici v domačem kraju.
 - c) Kupim jih. Imam jih doma.
 - d) Sposodim si jih od prijatelja, sošolca itd.
 - e) Uporabim e-knjigo.
 - f) Ne berem v svojem prostem času.
 - g) Drugo: _____
7. Kdo ali kaj te prepriča, da prebereš določeno knjigo v prostem času? Možnih je več odgovorov.
- a) Družinski člani.
 - b) Prijatelji.
 - c) Knjižničarji.
 - d) Profesorji.
 - e) Bralni sezname. Izpostavljene knjige v šolski knjižnici.
 - f) Medijska prepoznavnost knjige (da se o njej veliko govori in piše v medijih).
 - g) Zanimiva tema, zanimiv naslov.
 - h) Ne berem v svojem prostem času.
 - i) Drugo: _____
8. Ali tudi s pomočjo družbenih omrežij in interneta najdeš naslove knjig, ki jih potem prebereš? Možnih je več odgovorov.
- a) Da, preko objav slik in klepeta s prijatelji na družbenih omrežij.
 - b) Da, z brskanjem po forumih in vključevanjem v spletne klepetalnice.

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

- c) Da, z uporabo spletnih iskalnikov (Google itd.), spletnih knjigarnah, bralnih portalov itd.
- d) Ne, družbena omrežja in internet uporabljam zgolj za sprostitvev in klepet s prijatelji.
- e) Drugo: _____

9. Ali imaš občutek, da te šola spodbuja k branju?

- a) Da.
- b) Ne.

10. Označi pogostost.

	Nikoli	Redko	Včasih	Pogosto	Vedno
Med poukom nam profesorji priporočajo v branje zanimive naslove knjig, revij, člankov itd.					
Ko v šoli izberem temo za seminarske naloge in ustno predstavitev, od profesorjev dobim uporabne nasvete o tem, kaj poiskati v knjižnici in drugod (o primerni literaturi).					
Za ponazoritev snovi nam profesorji med poukom preberejo kakšen zanimiv odstavek iz knjig ali iz drugih virov.					

11. Označi, koliko se strinjaš s trditvami.

	Ne hodim v knjižnico	Drži	Deloma drži	Ne drži
Šolska knjižnica mi ponuja uporabne bralne sezname in izpostavlja zanimive naslove knjig.				
Šolska knjižnica premore dovolj knjig za moje šolske obveznosti in branje v prostem času.				
Knjižnica je zame prijeten prostor, kjer ne čutim pritiska šole. V njej najdem pomoč in oporo.				

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

12. Označi, pri kateri spodaj naštetih dejavnosti šolske knjižnice **si sodeloval/nisi sodeloval v preteklem šolskem letu:**

	Ne poznam	Sem sodeloval/a	Nisem sodeloval/a
Projekt »Učiteljev izziv«			
Razstave književnikov in reševanje nagradnega knjižnega kviza.			
Literarna srečanja z ustvarjalci literature.			
Delavnica o pisanju poezije.			
Natečaj »Mala Veronika«.			
Drugo: _____			

13. Označi, koliko se strinjaš s trditvami.

	Drži	Deloma drži	Ne drži
Obisk splošne knjižnice v okviru projekta »Rastem s knjigo« v 1. letniku me je spodbudil, da večkrat preberem kakšno knjigo v prostem času.			
Ocenjujem, da branje knjig pozitivno vpliva na mojo splošno razgledanost in razvoj kritičnega mišljenja.			

14. Koliko knjig si prebral/-a v času poletnih počitnic?

- a) Od 1 do 5.
- b) Od 6 do 10.
- c) Od 11 do 15.
- d) Od 16 do 20.
- e) Več kot 20.
- f) Nič.

15. Kateri letnik obiskuješ?

- a) 2. letnik
- b) 3. letnik
- c) 4. letnik
- d) 1. PTI
- e) 2. PTI

Planko, M., Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje. Pisna naloga za bibliotekarski izpit.

Priloga 2: Knjižna kazalka (sprednja in zadnja stran).

